

Комісаров О.Г.

доктор юридичних наук, професор
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 351.75

ПРЕДМЕТ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ, ЇЇ ЗМІСТ І ЗАВДАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Розглянуто проблеми та перспективи формування у сучасній правовій науці концепції предмету тактико-спеціальної підготовки поліцейських. Визначені особливості змісту і завдання тактико-спеціальної підготовки поліцейських в сучасних умовах. Теорія тактико-спеціальної підготовки визнана складовою частиною загальної теорії забезпечення внутрішньої безпеки держави службово-бойовими засобами.

***Ключові слова:** поліція, тактико-спеціальна підготовка, національна безпека, внутрішня безпека держави, службово-бойова діяльність.*

Постановка проблеми. З часу набуття незалежності в Україні вибудовується національна система професійного навчання суб'єктів забезпечення внутрішньої безпеки. Події 2013–2016 років, особливо ті, що пов'язані з АТО на сході країни, актуалізували необхідність перегляду окремих складових такої системи із подальшою формалізацією у стратегічних документах предмета тактико-спеціальної підготовки поліцейських, її змісту і завдань у сучасних умовах.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемі забезпечення національної безпеки, її різним аспектам вітчизняними й міжнародними вченими та фахівцями приділено достатньо уваги. Зокрема питання тактико-спеціальної підготовки поліцейських є об'єктом наукового пошуку Ю.В. Аллерова, О.М. Бандурки, С.В. Белая, А.І. Берлача, С.М. Гусарова, Г.А. Дробахи, Ю.В. Дубка, І.В. Зозулі, Р.А. Калюжного, І.О. Кириченка, В.К. Колпакова, М.В. Корнієнка, О.В. Кривенка, В.В. Крутова, С.О. Кузніченка, В.А. Лаптія, М.В. Лошицького, В.І. Олефіра, О.І. Остапенка, В.П. Петкова, А.М. Подоляки, С.Т. Полторака, А.С. Спаського, О.М. Шмакова, С.А. Ярового, Х.П. Ярмакі, О.Н. Ярмиша, однак проблема напрацювання єдиного підходу до предмета тактико-спеціальної підготовки поліцейських до цього часу не вирішена.

Мета статті – на основі аналізу основних поглядів на повноваження поліції щодо застосування заходів примусу та чинного законодавства розробити теоретико-правову модель предмета тактико-спеціальної підготовки поліцейських.

Виклад основного матеріалу. Служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень [1]. Діяльність поліції спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України та передбачає надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Поліція у процесі своєї діяльності взаємодіє з іншими правоохоронними органами, підрозділами сил охорони правопорядку та органами виконавчої влади, а також органами місцевого самоврядування відповідно до закону та інших нормативно-правових актів.

Безпекове середовище, забезпечення внутрішньої безпеки держави і суспільства є об'єктами, на які спрямовують діяльність Верховна Рада України, Президент України та утворювані ними органи з метою укріплення правової основи державного і суспільного життя, неухильного додержання законності та правопорядку, поліпшення роботи органів правопорядку, правосуддя, прокурорського нагляду, юстиції.

Велика роль при цьому належить Міністрові внутрішніх справ, який: 1) забезпечує формування державної політики у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, а також надання поліцейських послуг та контролює її реалізацію поліцією; 2) забезпечує нормативно-правове регулювання діяльності поліції, погоджує та подає на розгляд Кабінету Міністрів України розроблені поліцією та Міністерством внутрішніх справ України проекти законів, актів Кабінету Міністрів України з питань діяльності поліції; 3) затверджує стратегічні програми діяльності та визначає пріоритетні напрями роботи поліції, шляхи виконання покладених на неї завдань, затверджує плани її роботи; 4) забезпечує виконання міжнародних договорів України, що належать до сфер діяльності поліції; 5) забезпечує ведення та використання баз (банків) даних, визначає порядок обміну інформацією між Міністерством внутрішніх справ України, поліцією та іншими центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України; 6) приймає рішення про розподіл бюджетних коштів, головним розпорядником яких є Міністерство внутрішніх справ України; 7) виконує інші обов'язки відповідно до цього та інших законів України [1].

Одним із ключових завдань МВС України, за цих умов, є забезпечення постійного підвищення професійної майстерності поліцейських, їх професійного навчання діям як у повсякденній обстановці, так і в умовах кризових ситуацій та надзвичайних подій.

Професійне навчання поліцейських складається з: 1) первинної профе-

сійної підготовки; 2) підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання; 3) післядипломної освіти; 4) службової підготовки – системи заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності. Порядок, організацію та терміни проведення професійного навчання визначає Міністерство внутрішніх справ України [1].

Складовою частиною кожного виду навчання поліцейських є тактична підготовка – комплекс заходів, спрямований на набуття і вдосконалення поліцейським навичок практичного застосування теоретичних знань щодо правильного оцінювання конкретних подій з подальшим прийняттям правомірних рішень та психологічної готовності до дій у ситуаціях різних ступенів ризику [2].

Практика свідчить, що поліцейські не завжди бувають достатньо підготовленими до екстремальних ситуацій, у їх діях відсутні чіткість, згуртованість і оперативність. Допускаються серйозні помилки в розстановці сил і засобів, організації управління нарядами і підтримання з ними зв'язку, у матеріально-технічному забезпеченні, не приділяється належної уваги захисту особового складу.

Система «Тактичної підготовки» побудована на поєднанні структурних елементів (тактики професійної діяльності, спеціальної тактики, цивільного захисту, військової топографії, тактичної медицини) та дозволяє досконало вивчити питання управління, всебічного забезпечення дій особового складу в типових та екстремальних ситуаціях і виробити практичні рекомендації щодо їх вирішення. Будучи складовою частиною службової підготовки, така підготовка тісно пов'язана з багатьма науками загальноосвітнього і галузевого характеру.

Зв'язок «Тактичної підготовки» з правовими юридичними дисциплінами ґрунтується на чіткому дотриманні принципів законності під час виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань.

Підготовка поліцейських до дій в особливих умовах здійснюється в системі службової підготовки окремих категорій поліцейських, а також на спеціальних заняттях: оперативно-тактичних, тактико-спеціальних, командно-штабних навчаннях, штабних тренуваннях, практичних тренуваннях.

Питання діяльності й управління органами Національної поліції в особливих умовах вивчаються у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання (курси спеціальної тактики або тактико-спеціальної підготовки, основ управління органами Національної поліції тощо) на другому (магістерському) та третьому (освітньо-науковому) рівнях підготовки. Ці питання також включаються до навчальних планів підготовки, підвищення кваліфікації, перепідготовки, стажування, службової підготовки за місцем служби та вивчаються самостійно.

Важливою частиною професійного навчання поліцейських, поряд із зазначеним, є навчання особового складу органів та підрозділів Національної поліції вмільм діям в окремих екстремальних (кризових) ситуаціях, завчасна підготовка керівного і начальницького складу до виконання службово-бойових завдань

в умовах надзвичайних обставин мирного часу та особливого періоду. Основою такого навчання є вивчення способів і прийомів дій в екстремальних ситуаціях, напрацювання порядку (алгоритмів) застосування заходів примусу, у т.ч. зброї, спеціальних засобів, бойової та спеціальної техніки, додержання керівниками та начальницьким складом методики прийняття рішень та управління силами й засобами, бойовими порядками, службовими нарядами в ході проведення спеціальних операцій та спеціальних поліцейських операцій, ліквідації групових порушень публічного (громадського) порядку і масових заворушень тощо.

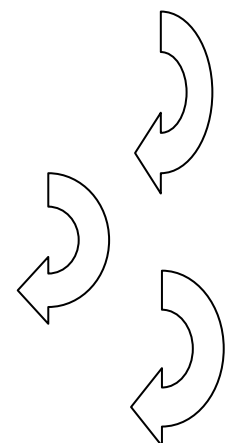
Роль тактико-спеціальної підготовки поліцейських у сучасних умовах, як показує досвід їх дій в екстремальних ситуаціях, дуже велика. Це зумовлено тим, що негативні наслідки надзвичайних ситуацій природного, техногенного чи соціального характеру (стихійне лихо, велика виробнича аварія, транспортна катастрофа, групові порушення публічного (громадського) порядку), можуть бути успішно припинені і з мінімальними втратами насамперед завдяки умілим, добре організованим діям органів та підрозділів Національної поліції, які забезпечують публічний порядок, безпеку руху, встановлений режим у зоні надзвичайної ситуації тощо. Тому тактико-спеціальна підготовка є важливою частиною спеціальної підготовки поліцейських та особового складу інших сил охорони правопорядку, однією з провідних навчальних дисциплін у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання.

Тактико-спеціальна підготовка є найдинамічнішою частиною галузі соціальних та спеціальних знань у сфері забезпечення внутрішньої безпеки держави від протиправних посягань. Зміни у теоретичних положеннях і практичних рекомендаціях тактико-спеціальної підготовки відбуваються завдяки удосконаленню засобів озброєної боротьби, професіоналізації злочинності, збільшенню загрози терористичних проявів, а також під впливом змін у законодавстві.

Розвиток тактико-спеціальної підготовки значно залежить від загальноосвітнього і професійного рівня поліцейських та їх технічного забезпечення. Разом із розвитком і вдосконаленням усієї системи охорони правопорядку в Україні відбувається й розвиток тактико-спеціальної підготовки.

Схема розвитку «Тактико-спеціальної підготовки»:

- ✓ Політико-правові засади службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку
- ✓ Встановлення медичних та соціальних обмежень щодо застосування поліцейських заходів
- ✓ Розвиток технічного забезпечення поліцейських
- ✓ Розвиток нормативно-правового забезпечення поліцейських

На кожному етапі розвитку держави тактико-спеціальна підготовка поліцейських повинна зосереджувати увагу на вирішенні основних проблем цього періоду, розробляти і впроваджувати в практику найбільш раціональні способи службово-бойової діяльності.

«Тактико-спеціальна підготовка» охоплює дві складові частини – спеціальну тактику і тактику професійної діяльності. Спеціальна тактика охоплює розробку і впровадження у практику застосування превентивних та примусових поліцейських засобів, типових способів, методів і прийомів дій особового складу органів та підрозділів загалом в екстремальних ситуаціях, вибір найбільш раціональних варіантів угруповань сил (бойового порядку) для кожної конкретної ситуації, планування дії усіх сил, що залучаються до вирішення такої ситуації, і безпосереднє управління ними в ході спеціальних операцій. Тактика професійної діяльності включає питання несення служби окремими нарядами (екіпажами) поліції, основні задачі, порядок організації і несення служби поліцейськими з охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, боротьби з правопорушеннями на вулицях, площах, транспортних магістралях і в інших публічних місцях.

Саме поняття «тактика» має вікові корені та належить до галузі військових наукових знань. Тактика (грец. *taktika* – мистецтво шикування військ, від *tasso* – шикую війська) – це складова частина військового мистецтва, що охоплює теорію і практику підготовки й ведення бою підрозділами, частинами та з'єднаннями різних видів збройних сил, родів військ (сил) і спеціальних військ [3, с. 628].

З військової сфери термін «тактика» поширився на інші сфери людської діяльності та у найзагальнішому тлумаченні став позначати набір способів активної протидії однієї особи (групи осіб) іншій особі (групі осіб). З часом до такого розуміння додалися характеристики цих осіб як конфліктуючих або тих, між якими відбувається конфронтація будь-якого виду та масштабу.

В сучасній українській мові цей підхід призвів до появи слова «супротивник»: 1. Той, хто вороже, негативно ставиться до когось, чого-небудь, протидіє комусь, чомусь; противник. 2. Той, хто виступає проти іншого у бійці, поєдинку. 3. Вороже військо, ворожі збройні сили; ворог [4, с. 1416].

Усе це повною мірою знайшло відображення у діяльності правоохоронних органів у межах боротьби зі злочинністю, однак саме слово «супротивник» отримало суто умовний характер і слугує для підкреслення обставин такої діяльності в умовах протидії. Розглядаючи спеціальну тактику як силову складову боротьби зі злочинністю, слід зазначити, що вона виступає як частина або окремий фрагмент військової тактики, і разом з тим вона як галузь наукових знань сформувалася на базі загальної теорії та законів державного управління.

Предметом військової тактики є підготовка до ведення бою, бій та вихід із бойового зіткнення. У практиці Національної поліції застосування поняття «бій» є недоречним, однак застосування вогнепальної зброї, насамперед активне застосування вогнепальної зброї у поєднанні із тактико-технічними ха-

ра характеристиками окремих видів озброєння та військової чи спеціальної техніки, відповідає більшості характеристик «бою».

З точки зору військової термінології, «бій» – це організоване збройне зіткнення воюючих сторін, що має за мету знищення, розгром або взяття в полон супротивника, а також оборона, утримання або захоплення важливих районів (рубежів, об'єктів). Таке розуміння бою відповідає завданням сил охорони правопорядку в особливий період, у т.ч. період воєнного часу.

У мирний час (під час вирішення кризових ситуацій різного рівня), коли злочинці не чинять організованого збройного опору поліцейським, який подібний до дій військового підрозділу в обороні, перевага надається ненасильницьким методам впливу, зокрема веденню переговорів. При цьому вірно обрана тактика переговорів дозволяє виграти час і звести до мінімуму втрати в ході проведення спеціальної силової операції.

Лише у випадках, коли злочинці підготували та чинять збройний опір, барикадуються у захоплених приміщеннях або на окремих територіях, а також коли масові заворушення переходять у батальну стадію, застосовуються силові методи, спеціальні засоби та вогнепальна зброя, тобто здійснюються заходи насильницького впливу. Саме тоді, під час здійснення безпосереднього силового захоплення озброєних злочинців (подолання жорстокої агресії натовпу, що бешкетує), виникає необхідність у проведенні операції (із затримання злочинця, вилучення активних учасників і розосередження натовпу), де й організується (передбачається) ведення бойових дій. Таким чином, спеціальна тактика Національної поліції є продуктом творчого осмислення та переробки положень загальновійськової тактики, адміністративної, режимної й інших видів діяльності поліції та інших підрозділів сил охорони правопорядку. Система тактико-спеціальної підготовки поліцейських дозволяє досконало вивчити питання управління, усебічного забезпечення дій особового складу в екстремальних ситуаціях і виробити практичні рекомендації щодо їх вирішення. Сутність тактико-спеціальної підготовки керівника поліції зводиться до вміння створювати угруповання сил, найбільш оптимальне для кожної конкретної ситуації, використовувати види й способи бойових дій відповідно до характеру обстановки, яка склалася; організації чіткої взаємодії сил, які беруть участь у спеціальній операції; створення тактичної переваги на основному напрямі шляхом своєчасного здійснення маневру силами й засобами.

Будучи складовою частиною загальної професійної підготовки поліцейських, тактико-спеціальна підготовка тісно пов'язана з багатьма науками загальноосвітнього й галузевого характеру. Зв'язок тактико-спеціальної підготовки з правовими юридичними дисциплінами ґрунтується на чіткому дотриманні принципів законності на усіх етапах розробки, організації та проведення спеціальних та спеціальних поліцейських операцій за участі сил Національної поліції.

Як навчальна дисципліна «Тактико-спеціальна підготовка» безпосередньо пов'язана з низкою військових дисциплін. Оскільки в ході бойових дій доводиться проводити різні шиккування підрозділів, розгортатися з похідних

колон у передбойові і бойові порядки, спеціальна тактика пов'язана зі строювою підготовкою; з вогневою підготовкою, оскільки успіх бою залежить від майстерного володіння його учасниками вогнепальною зброєю; пов'язана з військовою топографією, оскільки для прийняття правильного тактичного рішення треба враховувати тактичні властивості місцевості, уміти читати й використовувати бойові графічні документи, уміти орієнтуватися; вона пов'язана із загальнофізичною і спеціальною фізичною підготовкою, оскільки бойові дії пов'язані з великою фізичною напругою та вимагають навичок володіння прийомами боротьби. Спеціальна тактика відрізняється від загальновійськової специфічним складом сил і засобів, характером взаємодії, а також способами досягнення цілей в умовах складної оперативної обстановки. Саме цим і пояснюється вживання терміна «спеціальна».

«Тактико-спеціальна підготовка» пов'язана з юридичними дисциплінами, зокрема з адміністративною діяльністю, кримінологією, основами управління, кримінальним правом і кримінальним процесом та правосуддям. Незнання норм права може призвести до порушень законності, неправомірного застосування зброї, спеціальних засобів, фізичної сили і, зрештою, спричинити важкі наслідки. Як навчальна і наукова дисципліна «Тактико-спеціальна підготовка» пов'язана також з іншими юридичними, соціально-економічними, управлінськими, технічними, військовими науками тощо.

Здобувачі вищої освіти у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання вивчають навчальну дисципліну «Тактико-спеціальна підготовка» в обсязі 12 кредитів ЄКТС одночасно з дисциплінами «Вогнева підготовка», «Спеціальна фізична підготовка» у співвідношенні 1:1:1 годин навчання.

Висновки. Під час вивчення навчальної дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» поліцейські мають набувати й вдосконалювати навички щодо: формування здорового способу життя та шляхів подовження професійного довголіття поліцейських; збирання, узагальнення та аналізу інформації про оперативну обстановку, прогнозування розвитку подій, прийняття раціональних управлінських рішень; формування морально-психологічної стійкості до виконання службових завдань в особливих умовах; перевірки документів у підозрілих осіб, доставлення правопорушників до органу поліції, зупинки та огляду транспортного засобу; огляду місць можливого перебування осіб, які переховуються від слідства і суду, ухиляються від виконання кримінального покарання; дій при виявленні вибухових пристроїв та речовин (у тому числі наркотичних); припинення групових порушень публічного (громадського) порядку та масових заворушень; затримання правопорушників (у тому числі озброєних, у будинках та на місцевості) як особисто, так і в складі наряду з правомірним застосуванням поліцейських заходів примусу; ефективного застосування основних різновидів спеціальних засобів, які перебувають на оснащенні в органах поліції, та дотримання правил їх експлуатації.

Теорія тактико-спеціальної підготовки, як складова частина загальної теорії забезпечення внутрішньої безпеки держави службово-бойовими засобами: охоплює зміст і характеристики екстремальних (кризових) ситуацій,

причини їх виникнення та умови, що їм сприяють; розкриває закономірності та принципи дії сил і засобів Національної поліції у цих умовах; вивчає можливості Національної поліції щодо ліквідації надзвичайних подій, ситуацій та їх наслідків; розробляє способи підготовки й ведення службово-бойових дій створеними угрупованнями органів і підрозділів Національної поліції у взаємодії з іншими суб'єктами забезпечення внутрішньої безпеки.

Теоретичні положення тактико-спеціальної підготовки знаходять своє відображення у статутах, наказах, настановах, підручниках, навчальних посібниках і теоретичних працях провідних фахівців.

Практичний аспект тактико-спеціальної підготовки охоплює діяльність керівників усіх рівнів, підрозділів і формувань, усього особового складу Національної поліції щодо підготовки і безпосереднього ведення службово-бойових дій та включає: збір і вивчення даних про обстановку; прийняття рішень і доведення завдань до підлеглих; планування заходів; підготовку підрозділів і навчання усіх категорій поліцейських; усебічне забезпечення дії сил і засобів у ході виконання службово-бойових завдань; організацію взаємодії усіх елементів бойових порядків, угруповань сил; безпосереднє управління силами й засобами.

Бібліографічні посилання

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26.01.2016 № 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16>
3. Советская Военная Энциклопедия : в 8-ми т. / пред. гл. комиссии Н.В. Огарков. – М. : Воениздат, 1978. – Т. 6. – 690 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і головн. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

Komissarov O. G. Subject of special tactics training of police officers, its content and task in modern terms. The article is about problems and prospects of formation in the modern legal science of the concept of the subject of tactical and special training of policemen.

The peculiarities of the content and task of the tactical and special training of the police in the present conditions are determined. The task of the police and the competence of the authorities of the National Police of Ukraine and the Ministry of Internal Affairs of Ukraine to ensure the internal security of the state and the system of vocational training of the police are considered.

The development of tactical and special training of policemen from their general and professional level and technical support of their activities is emphasized. The scheme of development of the subject of tactical-special training is offered.

The theory of tactical and special training is recognized as an integral part of the general theory of ensuring internal security of the state by military and combat vehicles.

The subject of tactical and special training as a discipline during the training of policemen, as well as its connection with other educational disciplines at the first - third levels of the training of higher education graduates is considered.

The list of professional skills (competencies), which Polyskiy must acquire within the framework of tactical and special training, is proposed.

Keywords: *police, tactical-special training, national security, internal security of the state, combat-service activity.*

Надійшла до редакції 22.06.2017